

UKZ

Autor teksta: Dražen Muljevi

- 14.07.2016

GLATES – PARTIZANSKI LOGOR SMRTI U POŽEGI



Spomen obilježje na mjestu logora Glates

Centralni zemljopisni položaj Požege u Slavoniji jedan je od primarnih razloga koji su doveli do uspostave ovoga logora, koji je u svega 24 mjeseca postojanja postao nadaleko poznat po svojoj veličini, po partizanskoj surovosti i po rešenici koju su stotine i tisuće potomaka bivših logoraša širom Hrvatske i svijeta – godinama izgovarale: „Moj otac je posljednji puta viđen u koloni križnoga puta, u prolazu kroz Požegu“. činjenica je da su brojni četveroredi pristizali u Požegu, u logor Glates, gdje su boravile desetine tisuća bleiburških mučenika. činjenica je i to da su, uglavnom nakon mjesec do dva zadržavanja i izgladnjivanja, zarobljeni hrvatski vojnici i civili u kolonama izvođeni iz logora i sprovođeni „dalje“.

činjenica je i to, da su kolone koje su kretale sa požeškog Glisa, pratile partizanima srpske nacionalnosti iz 9. Krajiške udarne brigade, kojima su redovito bili pridruženi lokalni seljaci iz nekoliko pravoslavnih sela u okolici Požege, u pravilu nestajale. O ovim kolonama nije se prišlo, ali i pored zavjere šutnje do današnjeg dana rekonstruiran je put **tridesetak kolona iz Glatesa** – upućenih malim križnim putevima na vješta povališta. Nije poznato koliko je ovakvih kolona napustilo logor Glates, ali obzirom da se radilo o jednome od većih partizanskih logora, za pretpostaviti je da su ljudi iz logora izvođeni svakodnevno. Iz logora su **Hrvati odvođeni u kolonama od nekoliko stotina, ili čak i po nekoliko tisuća**, obično u paru, žicom povezanih šaka. Nakon sloma Nezavisne države Hrvatske, i nakon masakra na Bleiburgu, širom Hrvatske i BiH otvarani su koncentracijski logori, u koje su se dijelom slijevale nepregledne kolone preživjelih pripadnika Hrvatske Domovinske vojske zajedno s civilima, koje su Englezi na Bleiburškom polju razoružali i gurnuli u ruke partizanskim krvnicima, dok su dijelom ovi logori popunjavani „narodnim neprijateljima“ iz lokalnih sredina. **Iako su na Bleiburškom polju, i putem kroz Sloveniju do hrvatske granice, partizani likvidirali oko sto tisuća ljudi** (po nekim izvorima ova brojka je daleko veća), nepregledne kolone zarobljenika u četveroredima su krenule križnim putevima u pravcu jednoga od stotina partizanskih logora u Hrvatskoj i BiH. Samo u Hrvatskoj nove komunističke vlasti uspostavile su **pedesetak logora, od kojih su najveći bili upravo požeški Glates, zatim Pakovec, Lepoglava, Karlovac, Bjelovar i Osijek**. Većina ovih logora zatvorena je do kraja 1946. godine, dok su neki – poput Jasenovca rasformirani tek u 1950-ih godina. Partizani su svoje koncentracijske logore počinili osnivati već 1943. godine – na teritorijama koje su bile pod njihovom kontrolom, no većina ih je uspostavljena od

rujna 1944. do svibnja 1945. godine. činjenica da je većina ovih logora zatvorena do kraja 1946 godine upućuje na jezivu istinu – da su se rijetki hrvatski vojnici i civili iz partizanskih logora smrti vratili živi i zdravi. Iako su u pravilu partizanski logori nazivani tzv. sabirnim ili radnim logorima, u njima nije bilo mjesta humanosti, a životni uvjeti u mnogima su bili gori čak i od onih u zloglasnim nacističkim logorima smrti.



Partizani 9. Krajiške brigade koji su uveli i sproveli zatvorenike u logoru Glates

Jeziva priča o partizanskom logoru „Glates“ na požeškom Glisu, u dijelu grada smještenome uz cestu Požega – Velika, preživjela je zahvaljujući usmenoj predaji, iako danas ne postoje relevantni dokumenti vezani uz njegovo postojanje. Informacije do kojih sam došao, ponajviše iz razgovora sa rijetkim preživjelim logorašima, i Požežanima koji su svakodnevno odlazili do ograde od bodljikave žice pokušavajući doturiti logorašima malo hrane i vode, dio su iskrenih i potresnih svjedočanstava, sakupljenih uglavnom nakon 1990. godine. U Požegi se o logoru Glates do hrvatskog osamostaljenja nije pričalo. Pamtio sam jedino priču u svoje bake, o tome kako je djed nakon rata bio zatvoren „na Glisu“, a ona mu je svakodnevno nosila hranu. Došavši do logora, zavežljaje bi dala mome ocu koji je tada imao 8 godina, u nadi da će se logorski čuvari sažaliti zbog djeteta, i zažmiriti na jedno oko, jer su najčešće i hranu i piće bacali, ili se njome sami ostarili. No izvan obitelji o logoru „na Glisu“ niste mogli čuti ni riječi. Požegom je sve do Domovinskog rata o ovoj temi vladala zavjera šutnje, što nije čudno – brojni su Požežani, kao i Hrvati iz svih krajeva lijepe naše, svoj životni put završili upravo u **Logoru Glates, odnosno nekoliko kilometara dalje**. Zbog toga vlasti bivše Jugoslavije nisu tolerirale razgovor na ovu temu, te danas nemamo pisanih dokumenata o postojanju logora u našim arhivama, a ako je nešto i sačuvano, odavno je otpremljeno za Beograd. Logor Glates uspostavljen je početkom 1945. godine kao sabirni logor u koji su dovođeni nepoželjni protivnici nadolazećeg komunističkoga režima, svi koji su optuženi ili prokazani kao tzv. „neprijatelji naroda“, članovi nekadašnjih – prijeratnih političkih stranaka, građanska inteligencija, posjednici i zemljoposjednici, i svi koji bi svojim djelovanjem mogli poljuljati „vjeru naroda u nove komunističke vlasti“. U svibnju 1945. godine, u logor su počele pristizati kolone hrvatskih vojnika i civila zarobljenih u Sloveniji. Prva od njih pristiže u Požegu 27. svibnja iz pravca Pakraca, nakon čega slijede brojne kolone koje u Požegu pristižu sa više strana – tako da se po etno planirani kapaciteti logora pripremljenoga za desetak tisuća ljudi, višestruko premašuju. Do srpnja 1945. godine u logor je smješteno više od 30.000 zarobljenika. **Sam logor nalazio se u Požegi, u predjelu grada zvanom „Glis“ uz cestu koja vodi prema Velikoj i drugim selima pod Papukom**. Požega je još od Austro-ugarske bila značajno vojno središte, sa velikom vojarnom – čija oграда se i danas proteže kilometrima uz spomenutu cestu „na Glisu“. Uz sam rub vojarne – krajem 1930-ih godina izgrađen je niz baraka za

smještaj artiljerijskog puka na konjsku vu u, i jednog motoriziranog artiljerijskog puka. Nakon raspada vojske stare Jugoslavije, u ovim barakama organizirana je vojna industrija – poduzeće „Ljubica“ koje je radilo za potrebe Hrvatskog Domobranstva, da bi kraj II. svjetskog rata ove barake doekale kao tzv. sabirni logor za ratne zarobljenike. Životni uvjeti u Glatesu bili su nezamislivi. Iscrpljeni domobrani i civili, nakon tjedana pješena kroz Sloveniju i Hrvatsku bili su nagurani u barake, u kojima nije bilo dovoljno mjesta, pa je velika većina spavala na otvorenome, bez obzira na vremenske uvjete. Logoraši Glatesa prolazili su svakodnevno kroz višestruke torture. Njihovi mučitelji, odreda pripadnici 9. Krajiške brigade NOV-a, psihički i fizički su ih maltretirali, no najgori oblik mučenja bio je izglednjivanje. Kako je u samome logoru bio i veliki broj Požežana, žene su svakodnevno donosile hranu i vodu zarobljenicima. Iz pošteta su svoje zavešljaje uredno davale partizanskim mučiteljima, koji bi ih najčešće uzeli sebi – dok su nebrojeno puta kotlove sa kuhanom hranom – prosipali pred oči logoraša. Kasnije su hranu zarobljenicima pokušavali prebaciti preko ograde, što je ponekad uspijevalo no često se znao dogoditi incident. Po surovosti je mnogima u pamćenju ostao poznat Gavro Puač, brat nekadašnjeg generala i narodnog heroja Jugoslavije Dake Puača. Gavro je uživao u batinjanju zarobljenika, a nemilosrdno je tukao i žene i djecu, koji su pokušavali dostaviti hranu u logor. Logor Glatesa je imao i svoje „podružnice“ u gradu Požegi – tri manja logora na drugim lokacijama, dok je logorska bolnica bila smještena podalje od Glatesa, u Sokolovoj ulici. Odlazak u „logorsku bolnicu“ bio je put u sigurnu smrt, budući da iz nje nije izašao živ niti jedan pacijent. Partizanska „humanost“ do izražaja je najviše došla u bolnici. Jadni, izmučeni, ranjeni, i oboljeli pacijenti mislili su da će se u bolnici malo oporaviti, ili bar nešto pojesti. Međutim, u paklenom planu koji su skovali partizani logorska bolnica je bila mjesto umiranja u najgorim mukama. Bolesnima i ranjenima bilo je zabranjeno davati hranu, a posebno vodu, kao i bilo kakve lijekove, tako da su svi logoraši u bolnici umirali već u roku od 4 do 5 dana, u teškim bolovima prouzročanim dehidracijom. U logorskoj bolnici krvnici su izumili i svojevrstan „stroj za ubijanje“ kojim su potihom likvidirali sve preostale pacijente po zatvaranju bolnice – udarcem kolca ugrađenoga kroz rupu u zidu, ravno u potiljak nesretnih logoraša.



Zemljovid Glisa, kvarta u kojemu se logor nalazio

U samom logoru Glates, u periodu od siječnja 1945. do prosinca 1946. likvidiran je neutvrđeni broj osoba, dok je više od 1.000 logoraša umrlo od gladi. No pakleni plan partizana nije predviđao masovne likvidacije unutar samoga logora, zbog opasnosti od pobune, i prisustva velikog broja svjedoka. Stravične masovne **likvidacije zarobljenika iz Glatesa vršene su širom Požeške kotline, a ponekad i mnogo dalje.** Nesretne hrvatske vojnike i civile iz logora bi svakodnevno izvodili u kolonama, koje su odlazile u raznim pravcima. Većina ovih kolona nikada nije stigla na izmišljena odredišta. Uz pratnju partizana logoraši u grupama od stotinjak, pa i do nekoliko tisuća, bili bi odvedeni – najčešće nekoliko kilometara od logora, svaki puta u drugom pravcu, **pored nekog od brojnih sela Požeštine, gdje su u tišini, jedan po jedan, likvidirani udarcima tupih predmeta.** Partizansko oružje za ubojstva najčešće je bila rovicica – poljoprivredna alatka koja u ovim krajevima služi najčešće za okopavanje vinograda. Naredbodavci – komunisti, i izvršitelji – najčešće domaći Srbi, žitelji određenih pravoslavnih sela iz požeške okolice, namjerno su koristili ovaj izuzetno surov način za ubijanje Hrvata. Na ovaj način štedjeli su municiju, egzekucije su provodili u relativnoj tišini, a ujedno su širili strah i slali poruku svim Hrvatima. Posljednji preživjeli požeški domobrani i danas znaju ime jednoga od masovnih ubojica rovicama. Taj čovjek i danas, u podmakloj životnoj dobi, živi u jednom selu tik uz grad Požegu. Gdje je sad gospodin Zurroff koji tvrdi da ovakvi zločini nikada ne zastarijevaju? Veliki je broj stratišta razbacan širom požeškoga kraja, ali partizani se nisu libili počinjenja više masovnih ubojstava i u samome gradu Požegi. **Već a grupa domobrana streljana je uz rijeku Orjavu,** gotovo u centru grada, na mjestu koje je danas obilježeno Domobranskim križem, a **nekoliko ovakvih grupa ubijeno je u požeškom Jagodnjaku.** U strogom centru Požege, na Trgu sv. Trojstva, ubijeno je 50 domobrana hitcima u potiljak, i sahranjeni su na licu mjesta. Njihova grobnica otkrivena je na Trgu 1993. godine, i iz nje je ekshumirano pedesetak kostura. **80 uenika Domobranske zastavničke škole ubijeno je u Grginom dolu** nakon cjelodnevnog mučenja u prostoru tadašnje gradske streljane, te su im **tijela bačena stotinjak metara dalje u tzv. Marin ponor.** U prigradskom **naselju Štitnjak rovicama je zatučeno više od 200 domobrana,** ija su tijela nisu niti sahranjena, već su ih godinama razvlačile svinje i divlje životinje. Teško da postoji i jedno selo u Požeštini, pored kojega nema masovnih grobnica hrvatskih vojnika i civila iz 1945/46. godine, pa ih poimence ne mogu nabrajati. Do današnjeg dana, ponajviše zalaganjem nekadašnje Saborske komisije za žrtve rata i poraća, te požeškog ogranka Udruge Hrvatski domobran, otkriven je niz masovnih grobnica u kojima su pokopani uglavnom logoraši iz Glatesa, a **ak 21 od njih obilježena** je spomenikom, križem, ili spomen – pločom. Iz njih je **exhumirano više od 4.000 žrtava,** što vjerojatno predstavlja samo manji dio svih pobijenih zarobljenika iz požeškog logora. Još 4.000 domobrana iz Glatesa mučeno je izmasakrirano u samo jednom danu, nakon usiljenog marša preko Bosanske Gradiške do **Potkozarja. Dovedeni su u bosansko selo Podgradci,** gdje su partizani sakupili masu od nekoliko tisuća potkozarskih Srba, kojima je rečeno da ponesu vile, noževe, i krampove kako bi „**zatukli ustaše**“. Povampirena masa ljudi, među kojima je bilo najviše žena i djece poklala je čitavu kolonu iz Glatesa. Tragedija je još i veća jer znamo da su ovo bili domobrani posljednjeg poziva, to jest golobradi mladići, koji u borbenim operacijama gotovo i nisu sudjelovali. **Ukupno je na ovaj način, u lipnju 1945. u Potkozarju likvidirano više od 30.000 zarobljenika iz partizanskih logora Jasenovac i Glates.** Osim dvadesetak spomenikom obilježenih stratišta logoraša iz Glatesa, **u Požegi i okolici postoji i veliki broj neobilježenih masovnih grobnica,** u kojima poćiva od nekoliko desetaka, do nekoliko stotina duša. Na žalost, dolaskom na vlast premijera Raćana i gašenjem Saborske komisije za žrtve potćetkom 2000-tih, propuštena je prilika da se brojni partizanski zločini detaljnije istraže. Danas se istraživanjem partizanskih zločina bave rijetki entuzijasti. **U Požeštini, iznad Velike, pored papuškog sela Vrhovci, potrebno je istražiti lokaciju nazvanu „Šošin jarak“ gdje su partizani rovicama zatukli oko 400 ljudi,** dok postoji i čitav niz lokacija o kojima se nagaćava, ili koje se više ne mogu toćno locirati. Prilika da logor Glates nazovemo pravim imenom – komunistički logor smrti, odavno je propuštena kao i prilika da ovaj zločin koji poduhvata partizana nazovemo pravim imenom – genocid.